

Кыргыз Республикасы: 2-баскычтагы байкоо тизмеси

Кыргыз Республикасынын (же Кыргызстандын) Өкмөтү адам сатууну түп тамырынан жоюу боюнча минималдык талапка толугу менен жооп бере албайт, бирок, бул багытта бир кыйла иштерди алып барып келет. Отчеттук мезгил ичинде Өкмөт олуттуу иштерди жасагандыгын көрсөттү: 2017-2020-жылдарга иш-чаралардын улуттук планын кабыл алды жана соода курмандыгын тастыктоо (идентификациялоо) жоболору иштелип чыгып, кабыл алынды, анын катарында курмандыктарды акыйкатсыз криминалдаштырууну алдын алуу чаралары дагы бар. Ошентсе дагы өкмөт мурдагы отчеттук мезгилге салыштырмалуу иш чараларды күчөткөндүгүн көрсөтө алган жок. Адам сатканга түздөн түз өбөлгө болгон же сатуу максатында адамдарды торго чалууга жана курмандыктарды мажбурлап колдонууга байланышкан кылмыштарга кай бир мамлекеттик кызматкерлердин катышы бар абдан олуттуу жана туташ тамырлаган коррупция тууралуу так маалыматтарды бийлик иликтөөгө алган эмес. Өкмөт өзү кабыл алган иш-чаралардын улуттук планын жүзөгө ашыруу үчүн кошумча каржы бөлгөн эмес жана курмандыктарды тастыктоо боюнча жетишерлик иш-аракеттерди жасаган жок. Ошол үчүн Кыргыз Республикасы 2-баскычтагы Байкоо тизмесине түшүрүлдү.

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНА СУНУШТАР

Кылмыш жасаган деп шектелгендерге, анын катарында адам соодалаганга катышы бар же адам соодасынын курмандыктарына ырайымсыз мамиле жасап, эзүүгө тиешеси бар деп шектелген кызмат адамдарына карата чечкиндүү түрдө иликтөө жүргүзүп, сот жообуна тартуу, абакка кесилгендердин көпчүлүгүнө кесилген мөөнөтүн толук камакта отургузууну камсыз кылуу менен күнөөлүү деп табылгандарды кескин айыптап, жазасын берүү; камсыздыгы аз топтордун, өзгөчө сойкулук менен алектенгендердин арасынан адам соодасынын курмандыктарын иликтөө боюнча иш-чараларды күчөтүү; курмандыктарды тастыктоо боюнча нускамаларды бекитүү жана ишке киргизүү менен бирге эле кызмат адамдарын нускамаларды пайдаланууга үйрөтүү; адам соодасынын курмандыгы балдар болуп калган учурда тергөө иштери менен кылмыш-жаза процедураларын балдардын жаш өзгөчөлүгүн эсепке алуу менен, адам соодасы тууралуу улуттук

мыйзамдын түзөтүүлөрүнө шайкеш жүргүзүү; чындап жапа чеккен курмандыктарды иликтеп табуунун, аларга жардам көрсөтүп, коргоонун улуттук механизмдерин кабыл алуу жана киргизүү; эл аралык укук мыйзамдарына ылайык келе турган жана жашы жете электерди сойкулукка мажбурлаганы үчүн жоопко тартууда күч колдонгондугу, алдагандыгы же зордуктагандыгы тууралуу далилдерди талап кылбай турган мыйзамдарды кабыл алуу; укук коргоо органдарынын өкүлдөрүнө адам соодасынын өзгөчөлүктөрү тууралуу сабак өткөрүү, алардын катарында милиция, сот, тергөө кызматкерлерин окутууда эл аралык уюмдардын күч аракеттерин да тартуу; адам соодасынын курмандыктарын сатылып кетип амалсыздан мыйзамсыз иштерди жасагандыгы үчүн жазадан бошотууну камсыз кылуу; жана ошондой эле курмандыктарга жардам көрсөткөн өкмөттүк эмес уюмдардын ишмердигине колдоо көрсөтүүнү улантуу.

КЫЛМЫШ ЖАЗАСЫНА ТАРТУУ

Өкмөт укук коргоо органдарынын иштерин күч алдырган жок жана кызматтагы адамдардын адам сатканга катышкандыгы тууралуу 2013-жылдагы олуттуу маалыматты талкууга алган жок. Кылмыш_жаза кодексинин 124-беренеси адам соодасынын бардык формалары менен сексуалдык сооданын кай бир формалары үчүн жазага тартууну карайт. Мыйзам Эл аралык укук ченемдерине каршы, балдарды сексуалдык эксплуатациялоого байланышкан кылмыштар үчүн күч колдонгондугуна, алдагандыгына же зордук-зомбулук менен көндүргөндүгүнө далил талап кылат, ошол үчүн мындай эксплуатациянын бардык формаларын криминалдаштырбайт. Мыйзамда адамды сатууга кеңири аныктама берилет, анда «балдарды коммерциялык максатта асырап алуу» да каралган. Бирок, жогорудагы кемчиликтерди четтетүү үчүн президент пайдаланылып жаткан кылмыш жаза кодексиндеги 124-беренени эл аралык стандарттарга ылайыкташтырууга багытталган түзөтүүлөргө кол койгон, бирок иш жүзүндө жаңы Кылмыш жаза кодекси 2019-жылга чейин пайдаланууга берилбейт. 124-берене беш жылга чейин үй камагына же беш жылдан сегиз жылга чейин түрмө камагына жазалоону карайт, бул жетишерлик катуу жаза болуп саналат. Бирок, сексуалдык эксплуатациялоо кылмышы үчүн түрмөнүн ордуна үй камагы менен жазалоо башка зордуктоо сыяктуу олуттуу кылмыштар үчүн каралган жазаларга салыштырганда жеңилерээк болуп

саналат. Прокурорлор «Күч колдонуу же күч колдоном деп коркутуу, опузалоо, же алдоо жолу менен сойкулукка тартуу» деген 260- беренени пайдаланып, адам саткан деп шектелгендерге айып коюшу мүмкүн. Анда айып пул төлөөгө же эгерде жапа чеккен чоң адам болсо үч жылдан беш жылга чейин, жапа чеккен 14 жаштан 17 жашка чейинки өспүрүм болсо беш жылдан он жылга чейин, 14 жаштан кичине болсо он жылдан он беш жылга чейин эркинен ажыратууга жазаланат.

Бийлик 2017-жылы 124-берене боюнча адам саткан төрт ишти тергөөгө алган, анын ичинде балдарды саткан эки иш болгон, бирок бийлик бул иштер тууралуу эч кандай кошумча маалыматты берген жок, мисалы, канча адам сексуалдык эксплуатацияга дуушар болгондугу же сатылып кеткендиги тууралуу кабар жок. Салыштыруу үчүн, 2016-жылы өкмөт адам саткан фактылар боюнча сегиз тергөө ишин жүргүзгөн. Бийлик 2016-жылы беш адамды күнөөлүү деп тапса, шектүү деп кылмыш жоопкерчилигине тартылгандардын санын кабарлаган эмес. Эл арасындагы маалыматка караганда, Кыргызстандын соттору жети адамды 124-берене боюнча күнөөлүү деп тапкан, 2016-жылы 10 жаза өкүмүн чыгарган. Өкмөт чыгарылган өкүмдөр тууралуу кошумча маалыматты берген жок.

2017-жылы Ички иштер министрлиги (ИИМ) кылмыш иштерин тергөө бөлүмүнө караштуу Адамды сатууга каршы күрөш башкармасын ИИМдин Кылмыш иштерин иликтөө кызматына которгон. Бул Башкарма бүткүл өлкө боюнча адам сатуу учурларын иликтөөнүн борбордук координатору болуп саналат. Эксперттер болжолдогондой, ИИМдин бул кадамы адам сатуу көйгөйүн жаңы деңгээлге көтөрдү, баш-аламан миграция тармагындагы багыттап жөнгө салуу иштерин жакшыртууга өбөлгө түздү, бирок, кай бир байкоочулар башкарма адам сатуунун курмандыктарын таап, адам сатуу учурларын иликтебей эле мыйзамда тыюу салынган сойкулар үчүн иштеткендердин же уюшулган сойкулуктун маселелерин гана чечүү менен алектенип калды деген кооптонууларын билдиришкен. Жапа чеккендердин адвокаттары билдиргендей, алдын алуучу иликтөө иштеринин жоктугу өзгөчө кооптуу, айрыкча, эгерде сатыкка кеткен курмандыктардын конкреттүү, негиздүү далилдери жок болсо андан бетер коркунучтуу болуп калды. Жарандык коомдун өкүлдөрү укук коргоо органдарынын,

прокурорлор менен сот кызматкерлери үчүн системалык окутуу курстарынын, атап айтканда, жапа чеккендерди табуу жана алар менен күбөлөр катары иштөө темасындагы курстардын зарылдыгын белгилешти. ИИМ бажы кызматынын өкүлдөрүнө адам соодасынын курмандыктарын идентификациялоо иши боюнча окуу өткөрдү. Бийлик 2016-жылкы Меморандумдун негизинде милиция күчтөрүн, прокурорлор менен сотторду даярдыктан өткөрүүдө жарандык коом жана чет элдик шериктештер менен кызматташ болду, эл аралык уюмдар менен өкмөттүн биргелешкен иш-аракеттеринин аркасында 2017-жылы 97 сот, 77 прокурор жана 33 милиция кызматкери даярдыктан өттү.

Өкмөт адам сатууга байланыштуу кылмыштарга катышы бар мамлекеттик кызматкерлерге карата чыгарылган өкүмдөр, тергөөлөр же соттук айыптоолор тууралуу маалымат берген жок; бирок коррупция менен адам сатууга кызматтагы адамдардын аралашуусу укук коргоо органдарынын иш-чараларына жыл бою кедергисин тийгизген абдан олуттуу көйгөй бойдон калууда. Өкмөттүк эмес жана эл аралык уюмдар билдиришкендей, укук коргоо органдарынын кызматкерлери ишти жабуу максатында көп учурда пара алышат, ал эми кай бир учурларда боло турган рейддер тууралуу шектүү адамдарга алдын ала кабар берип коюшат. Адам саткан соодагерлер кээде ишти жабуу үчүн курмандыктарынын колуна азгантай акча карматып жазадан кутулуп кетип жаткандыгы тууралуу маалыматтар келип түштү. БУУнун балдарды сатуу, балдардын сойкулугу жана балдар порнографиясы маселелери боюнча атайын докладчысы 2013-жылдагы отчетунда укук коргоо органдарынын чиновниктери адам сатууга катышы бар экендиги тууралуу дат арыз түшкөнүн белгилеген; милициянын өкүлдөрү сатыкка кеткен курмандыктарды коркутуп, опузалап, акча өндүрүп, зордукташкан. Бирок, бийликтегилер бул отчеттогу маалыматтарды так маалымат жоктугун шылтоолоп, эч качан иликтеген эмес.

КОРГОО

Өкмөт адам сатуунун курмандыктарын коргоо боюнча иш-чараларды колдогон. 2018-жылы январь айында бийлик адам сатуу тууралуу мыйзамга түзөтүүлөрдү киргизди жана курмандыкты аныктоонун стандарттык жөрөлгөлөрүн, улуттук рефералдык механизмдерди түзүүнү жана

пайдаланууну бекитип, ишке ашырды; эксперттер ушул жетишпестиктер курмандыктарды таап, аларга жардам көрсөтүүдө тоскоол болуп жаткандыгын белгилешкен. 2017-жылы өкмөт эл аралык уюм менен кызматташып, адам соодасынын курмандыктарын табуу жолдорун иштеп чыккан жана ал талаптарды укук коргоо органдары менен бирдикте текшерүүдөн өткөргөн; бул талаптар отчеттук мезгилдин аягына чейин расмий кабыл алынган жок. Эл аралык жана өкмөттүк эмес уюмдар 2017-жылы 112 курмандыкка жардам көрсөткөндүгүн кабарлаган, алардын 89у малай болуп иштөөгө, 16сы сойкулук менен алектенүүгө мажбур болгон, 3 адам сойкулук менен малайлыкка мажбурланган; курмандыктардын ичинде экөө өспүрүм жана 67си бойго жеткен адам болгон. Өкмөт 112 курмандыктын экөөнү тастыктоодон өткөрүп, тартип коргоо кызматтарына жөнөткөн, салыштырса, өткөн отчеттук мезгилде өкмөт бир адамды тастыктоодон өткөргөн. Ош жана Бишкек шаарларынын жергиликтүү бийлик органдары үч Өкмөттүк эмес уюм адам сатуунун курмандыктарын тейлеп, баш калка катары пайдаланып жаткан имараттарды бекер берүүнү улантып жатышты. Консулдуктардын кызматкерлери чет жердеги жапа чеккендерге жардам берип, жолдо жүргүзүүчү документтерди акысыз берип жатышты, алардын саны белгисиз, бирок, аларды мекенине кайтаруу же каржылык колдоо көрсөтүү боюнча билдирүүлөр түшкөн жок. Бийлик 2017-жылы чет элдик курмандыктарды табуу же жардам көрсөтүү боюнча маалымат берген жок, ал эми баш калка жайлар болсо жапа чеккен чет элдиктерге да баш калка берээрин кабарлашканы.

Милиция секелек курмандыктар менен иштөөдө, ишти тергөөдө баланын жаш өзгөчөлүктөрүн эске алуучу процедураларды пайдаланган жок; соттор дагы баланы коргоону, иштин жашыруундугун кепилдөөнү камсыз кылышкан эмес; иштелип чыккан рефералдык механизм балдарга тиешелүү кам көрүү менен жардам көрсөтүү маселесин карайт, бирок бул механизм жеткилең иштелбеген жана отчеттук мезгил ичинде жүзөгө ашырылбаган. Эксперттер билдиргендей, адам саткан соодагерлер курмандыктарды арызынан баш тартууга мажбурлап, же жең ичинен чечүү максатында жапа чеккендерге катуу кысым көрсөтүп жатышса дагы, ИИМдин күбөлөрдү коргоо бөлүмү эки жыл катары менен адам сатуунун курмандыктарына көрсөткөн жардамы тууралуу кабар берген жок. Мыйзам күбөлөргө

татыктуу мамиле жасоону караган менен бийлик бул мыйзамды орундаган жок. Бийлик күбөлөрдөн соттун көптөгөн ачык талкууларына катышууну, сотто адам саткан деп шектелгендер менен бирге отурууну талап кылган, бул курмандыктардын милиция менен кызматташуу мүмкүнчүлүгүн чектеген. Маалыматтарга караганда, өкмөт сунуштаган адвокаттардын адам сатуу боюнча иш алып баруу жаатында жетишерлик билими жок болгон. Мыйзам адам саткандардын мүлкүн тартып алып, курмандыктарга компенсация берүү мүмкүнчүлүгүн караган менен бийлик мындай учурлар тууралуу маалымат берген жок. БУУнун атайын докладчысынын 2013-жылдагы отчетуна ылайык, милиция кызматкерлери сатылган балдарды кармап, алар сексуалдык мүнөздөгү иш аткаргандан кийин гана бошотушкан. Милициянын өкүлдөрү секс соода курмандыгы болгон балдарды кармап, сойкулук мыйзамсыздык же административдик тартип бузуу деп эсептелбесе дагы коммерциялык сойкулук үчүн камайм деп коркутуу менен акча өндүрүшкөн. Милиция менен эл аралык жана жергиликтүү эксперттердин өз ара карым-катнашынын чындалганына байланыштуу сойкулук үйлөрүндө кармалып турган балдарга милиция кызматкерлери көбүрөөк көңүл бура баштады. Бирок, жетишерлик деңгээлдеги даярдыктын жоктугуна, ошондой эле адам сатуунун курмандыгы болгондорду таап, аларды коргоо боюнча кагаз жүзүндөгү процедуралардын жоктугуна байланыштуу сойкулук үйлөрүнө жасалган рейддердин учурунда сатылып кетип жапа чеккендер камалып, жаза алып калуу коркунучуна дуушар болууда. Кызмат адамдары адам сатуунун курмандыктарын кармап, сатылып кеткен соң жасаган мыйзамсыз иш-аракеттери үчүн аларга административдик айып пул төлөткөн учурлар тууралуу маалыматтар түшкөн жок, бирок, курмандыкты аныктоонун (идентификациялоонун) атайын жобосунун жоктугуна байланыштуу кай бир жапа чеккен курмандыктар укук коргоо органдарынын эсебинде жок болушу ыктымал.

ПРОФИЛАКТИКА

Бийликтер адам сатууну жоюу боюнча иштерди демилгелүү жүргүзө баштады. Миграция маселеси боюнча координациялык кеңеш миграция маселесин жана анын катарында адам сатуу менен күрөшүү демилгесин координациялоону улантты. Отчеттук мезгилдин аралыгында отурумдун бир

сессиясы адам сатуу маселесине арналып, эки жолу өткөрүлдү. 2017-жылдын ноябрында премьер-министр 2017-2020-жылдарда адам сатууга каршы күрөш боюнча иш-чаралардын улуттук планын бекитип токтомго кол койду жана бул 18 мамлекеттик мекеменин, өкмөттүк эмес жана эл аралык уюмдардын маалыматтарын камтыган долбоордун жыйынтыгы болду. Эксперттер бул планды 38 милдеттен турган, баары камтылган план болду деп баалашты, бирок, иштердин өтө кенен камтылышы ашкере амбициялуу болуп калышы мүмкүн деген кооптонуусун билдирди. Иш-чаралардын планын жүзөгө ашырууга кошумча мамлекеттик ресурстар каралган эмес, демек бул иш-чаралар такай эл аралык каржылоого көз каранды экендигин күбөлөйт. Өкмөт мурдагы (2013-2016-жылдардагы) 32 милдеттен турган иш-чаралардын улуттук планын 66% аткарды. Мурдагы пландарга байланышкан бир нече долбоорлордун иши улантылды. Өкмөт биринчи жолу адам сатуу тууралуу кенен кабардар кылуу максатында массалык маалымат каражаттары менен карым-катышта болуунун планын иштеп чыкты, бирок, бул пландын ишке ашкандыгы тууралуу маалымат берген жок. Өкмөт эл аралык уюмдар менен биргелешип, өлкөнүн бардык жети аймагында адам соодасына каршы 100 күндүк маалымат кампаниясын өткөрдү.

Эл аралык уюмдардын колдоосу менен бийлик Бишкек жана Ош шаарларында жумуш менен камсыз кылуучу эки борборду иштетүүнү улантты. Алар бош жумушчу орундары тууралуу маалыматтарды жарыялашып, уруксаттамасы (лицензия) бар чет элдик кадрдык агенттиктердин тизмесин түзүштү, иш издегендерди коопсуз миграция жана жумуш менен камсыз кылуу максатында алдын ала кеп-кеңеш (анын ичинде адам сатууну алдын алуу максаты да бар) берип жатышты, Бирок ушундай жардам алган адамдардын саны белгисиз бойдон калууда. Ошондой эле өкмөт жумушка орноштуруу боюнча жеке менчик агенттиктердин эки маалымат базасына кеңири кол жетимдүүлүктү камсыз кылды: алардын биринде мамлекеттик уруксаттамасы бар агенттиктер, экинчисинде өкмөткө үстүнөн дат арыздар түшкөн агенттиктердин тизмеси жарыяланган. 2017-жылы өкмөт жумушка орноштуруучу бир агенттиктин уруксаттамасын жумушка жалдоодогу алдамчылык иштери үчүн алып койгон. Бийлик өкмөттүк эмес уюмдардын жетекчилиги менен иштеп жаткан ыкчам байланышка республикалык телефон номуру менен имаратты

бекер берүүсүн улантты, өкмөттүк эмес уюм чет жерде иштегендерге жардам көрсөтүп, укуктук кеп-кеңештерин берип турду; 2017-жылы ыкчам байланышка 2909 байланыш коңгуроо чалынган, мындан төрт курмандыкты аныктоого мүмкүн болгон. Өкмөт мобилдүү телефондордун жүктөмөсүнө колдоо жасоону улантты, ал жүктөмөлөр Кыргызстандын мигранттарына жумушчу мигранттардын укугу, байланыш телефондору тууралуу, алардын катарында адам сатууга каршы күрөш боюнча ыкчам байланыш телефондору менен Кыргызстандын ошол жердеги элчиликтеринин телефондору тууралуу маалымат берип турат. Бийлик тарабынан адам сатууга каршы күрөш боюнча элчилик кызматкерлерине нускамаларды берүү, же сексуалдык мүнөздөгү тейлөө жумушуна же малай кылып иштетүүгө болгон суроо-талапты азайтууга багытталган иш-чараларды кабыл алгандыгы тууралуу маалымат түшкөн жок.

АДАМ САТУУ

Акыркы беш жыл аралыгында маалыматтарга караганда, Кыргыз Республикасы малай болуп иштөөгө жана сойкулукка мажбурланган аялдар менен эркектер жана балдар үчүн булак, ташып чыгуучу өткөөл өлкө жана дагы керектөөчү пункт болуп калды. Эр жеткен эркектер – чет элде иштеген эмгек мигранттары адам сатуунун курмандыгы болуп калуу коркунучуна көбүрөөк дуушар болгондугу кабарланууда. Кыргызстандык эркектер, балдар менен аялдар Россияда, Казакстанда жана сейрегирээк Түркия менен Европа өлкөлөрүндө малай болуп иштөө коркунучуна дуушар болууда. Ошондой эле алар Кыргыз Республикасынын ичинде да, атап айтканда, айыл чарбасында, токой чарбасында, курулушта жана жеңил өнөр жайында, ошондой эле үй жумуштарында же бала багып малай болуп иштөөгө дуушар болуп жатышат. Кыргыз балдары пахта жана тамеки талааларында малай болушууда жана өлкөнүн ичинде баңгизат сатууга, таратууга, Кыргызстандын ичинде жана коңшу мамлекеттерде жүк ташууга мажбурланууда.

Аялдар менен кыздар чет элде – Түркияда, Бириккен Араб Эмираттарында, Индияда, Россияда, Казакстанда жана өлкөнүн ичинде сойкулукка мажбурланып жатышкандыгы тууралуу маалымат келүүдө. Кыргызстандын милиция кызматкерлери адам сатуунун курманы болгон аялдарды, алардын

катарында жашы 18ге жете электерди сауналарда жана көчөлөрдө жыныстык катнашууга мажбурлап, эксплуатациялап жаткандыгы байкалгандыгын белгилеген билдирүүлөр бар. Милиция органдарынын туташ коррупциясы жана эч кандай чара колдонбогондугу тууралуу жана ошондой эле милиция кызматкерлери сатылып кеткен курмандыктарды, балакатка толо элек балдарды дагы опузалап коркутуп, акча өндүрүп жаткандарын белгилеген кооптонуу туулуп жатат. Жана ошондой эле адам саткан соодагерлерден ишти жабуу үчүн пара алып жаткандыктары да айтылат. Көчөдө кайыр сурап жана үй кызматында малай болуп жүргөн балдардын (адатта алыскы туугандарынын үйүндө) сатылып кетүү коркунучу чоң. Өзбекстандык аялдар менен бойго жете элек өспүрүм кыздар Кыргызстандын түштүгүндө улам көбүрөөк сойкулукка тартылып жатат. Өзбекстандан, Тажикстандан, Түркмөнстандан келген эркектер менен аялдар Россияга, Бириккен Араб Эмиратына, Түркияга ооп кетүү үчүн Кыргызстанга келишет, ал жактан алар эмгек жана сексуалдык эксплуатациянын курмандыгы болушу мүмкүн. Эл аралык жана бейөкмөт уюмдардын берген маалыматтарына караганда, Сириядагы экстремисттик согушчандардын катарында жүргөн кыргызстандык жарандар эркистен мажбур болуп жүрүшөт жана азгырыкчылар улам жаңы адамдарды, алардын ичинде бойго жете элек балдарды алдап-арбап кетиши мүмкүн, анткени азгырыкчылар Түркияга ишке алып кетем деп, андан ары экстремисттик топтор аларды Сирияга алып кетип, согушка, ишке же секс кулчулукка салып жатышат.